

embernek élete alapja és legszentebb föladata. Az embernek, aki tiszta hittel, Isten szeretetével és embertársai megbecsülésével egy eszményi közösség kialakításán fáradozik, amit Istenországának nevezünk, s ami érték szempontjából a lényege az egész világegyetemnek. Ez egy egységes, gyönyörű világ, amelyben hivatásunk van mindannyiunknak, amelyben állandó tökéletesedéssel célunk felé kell törekednünk, amelyben egy testvéri életben egy igazságos és fejlődő társadalmi közösséget kell kialakítanunk, ahol mindannyian életszemléletünk, egészséges világnézetünk, vallás-erkölcsi meggondolásaink és állandó tevékenykedéseink alapján vagyunk megítélendők.

Miután így értjük, hogy Dávid Ferencnek, mint az unitárius egyház megalapítójának és mártír püspökének, milyen óriási hivatása van világ viszonylatban, bizonyos szerénységgel kell bejelentenünk, hogy az unitáriusok, vagyis Dávid Ferencnek erdélyi örökösei, akik a legrégebbiek a földön a reformáció óta, valamint más unitáriusok és szabadelvű vallásos emberek eddig tartott világ konferenciáink tanulsága szerint mintegy 20,000.000-nyi hívőt mondhatnak magukénak. Ez csupán csak kovász a két milliárd négyszáz milliónyi ember-áradatban, de elegendő arra, hogy a világ gazdag kialakulása közben utat mutasson az eljövendő világosság felé és jelezze az ösvényeket az Istenországa megvalósulása érdekében.

Dávid Ferenc tehát nem mérhető olyan kicsiny és alantas gondolkodásra valló jelzőkkel, hogy szombatos volt, szektás volt, mert a katolikus egyházból kiindulva nemcsak lutheránus, református és unitárius püspök volt, hanem ő volt mint egyházalapító, az új monotheizmusnak s így az unitarizmusnak legszerencsésebb, legbátrabb, legtisztábban látó szószólója és bajnoka és abban a különös szerencsében részesült, hogy 1579 november 15-én megdicsőült a dévai várban.

Unitarizmusunk születésnapja.

Egyháztörténetünk függő kérdései sorába tartozik a tiszta unitarizmus születésének időpontja is. Tudvalevő, hogy e tekintetben a különböző egyháztörténetírók hozzávetései között évekre nyúló eltérés van. Kétségtelen, hogy a reformáció ezt a bátor, haladó eseményét nem lehet egy pillanathoz kötni. Maga Dávid

Ferenc is évek hosszú során jutott lelki fejlődésében oda, hogy az istenegység gondolatát a kereszténység másfélezer éves úti porától megtisztíthatta.

Íróink se Dávid Ferenc műveiből, se az egyéniségéhez és nagyságához mértén kevés adatemlékből sokáig nem tudták pontosan megállapítani azt, hogy ez a merész és folyton haladó reformátor, mikor lépett legelőbb a nyilvánosság, hallgatóinak tömegei elé az egy Isten tiszta hite hirdetésével.

Szerencsés véletlen erre a sokáig vitás kérdésre megfejtést adott Dávid Ferenc egy kor- és munkatársának előkerült krónikatöredékében.

Egy zsibói orvos mintegy negyedszázad előtt három régi, egybekötött könyvet hozott meghatározásra és értékelésre a kolozsvári egyetemi és múzeumi könyvtárba. Ezekből egyik Honterusnak, az erdélyi szász reformátornak egy külföldön megjelent unikum kozmográfiája, a másik az I. Rákóczi György támogatásával 1648-ban Gyulafehérvárt kiadott zsidó nyelvtan volt. Az utóbbival egykorúnak látszó könyvtáblák belső két oldalán egy Graffius nevű szász pap kézírásával kivonatok állottak Filstich Péter egykori kolozsvári ötvöscéhmester és többször városi királybírótságot viselt kolozsvári unitárius vezérember elveszett krónikás följegyzéseiből.

A könyvek unitárius átnézője fölismerve a feljegyzések becsét, a tulajdonos engedélvél rögtön lemásolta azokat. A kötetet pedig az orvos körülbelül egy évtizeddel később újra behozta eladni Kolozsvárra. Ekkor aztán azt egy történetesen Budapestről itt tartózkodott Szemere nevű titkár vásárolta meg, aki utóbb Párisba került s a könyv vele együtt így a nagyvilág és a háború forgatagában eltűnt. Szerencsére azonban a Filstich-krónika töredékeinek másolója a latin szöveget felküldötte felhasználásra Budapestre Botár Imre tanárnak, aki: Egyházunk történetét Toroczkai Máté püspök haláláig (1616) már akkor megírta volt. Botár aztán a kivonatokot magyarra fordítva, közölte a budapesti Unitárius Életben.

Ez a fordítás azonban romániai hittestvéreinkhez nem juthatott el s így csak most, Dávid Ferenc halála 375. évfordulóján adhatjuk itt is köztudomásra, *hogy a kis krónikatöredék szerencsésen fönntartotta azt a napot, melyen Dávid Ferenc először beszélt a kolozsvári főtéri nagytemplomban a Szentháromság ellen.*

Maga a krónikás, ki ezt a nagysúlyú eseményt följegyezte, Dávid Ferencnek kortársa, reformátori művében régi híve és

segítsége: *Filstich Péter* kolozsvári ötvös-mester s a városnak többszörös királybírája volt.

Módos, ősi szász polgárcsalád tagja volt, melynek két háza egymással szemben ma is áll Kolozsvár főterének északi és déli során. Akkor még Kolozsvár magyar és szász polgárai Mátyás kora elejétől egyességgel szabályozva, évenként váltakozva, viselték a városi főtiszségeket s a kis és a százas nagytanácsban is egyenlően vettek részt. E tanácsban állandóan találkozunk a Filstichek nevével s a fölgazdagodott szász család szerepére jellemző, hogy Báthory Gábor fejedelem testvérhugának lakodalmát e család egyik házánál tartotta meg s ennek az ágnak utolsó két leánytagja két erdélyi gazdag főúri nemzetség fiához ment férjhez.

Krónikaírónk is vezető városi ember volt. Már 1565-ben céhmestere a kolozsvári híres ötvös-céhnek. Ebben a tisztségében ő vitte át akkor a céhszabályok reformját. Eltöröltetett minden oly szabályzatpontot, mely a céh régi oltárfenntartó társulat jellegére emlékeztetett. Így lettek az ötvösök tisztán iparos testületté. Egy évtized múlva, 1575-ben már a város főkirálybírója s e tisztségben találjuk 1577-ben és 1579-ben is, midőn Dávid Ferencet a Báthoryak megbuktatták és dévai börtönében hitvértanúvá tették.

Maga városával minden lehetőet elkövetett nagy püspöke mentésére, de ennek sorsa már elfogatásakor meg volt pecsételve.

Filstich Pétert épen úgy kora váltakozó eseményeinek megőrzítés-szükségérzete indíthatta krónikája írására, mint közelkortársát, Borsos Sebestyént, a marosváráshelyi unitárius városbíró, kinek följegyzései hasonló természetűek a Filstichével.

A mi kolozsvári főkirálybíránk aligha gondolt arra, hogy eltűnt munkája még kis töredékében is mekkora szolgálatot tesz valaha egyháza történetírásának is, midőn feljegyezte a rövid mondatot: „Dávid Ferenc 1566 január 20-án kezdette először tagadni a háromság dogmáját, ellenmondván annak.”

Ez a nap az unitárius tiszta egyisteneszmé napfölkeltének napja.

Nekünk egyenlő értékű Luther wittenbergi föllépésével s a világ unitáriusainak épen oly nagy jelentőségű, mint más világviszonylatban is.

Tudjuk tehát és emlékezzünk meg róla Dávid Ferenc halála emlékűnnepén.